

Fundacja na Rzecz Dwujęzyczności

Scenariusz zajęć z języka polskiego jako obcego, drugiego, dziedzicznego

Gość w dom, Bóg w dom! O polskich dworkach.

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji w ramach programu Nasze tradycje.

Autor	dr Jerzy Kowalewski	
Grupa docelowa	młodzież i dorośli uczący się na zagranicznych lektoratach na uczelniach lub osoby uczące się języka polskiego jako obcego, drugiego dziedziczonego zagranicą lub w Polsce	
Rodzaj zajęć, przedmiot	Język polski jako obcy, drugi, dziedziczony	
Temat, tytuł	Gość w dom, Bóg w dom! O polskich dworach.	
Słowa kluczowe	dworaki, kultura dworowa	
Krótki opis zajęć	Zajęcia z cyklu realizacyjnych, podejście kulturowe, ale z dużym komponentem słownikowym (stylistycznym) i komunikacyjnym.	
Czas trwania	45 minut (możliwe rozszerzenie do 90 minut)	
Cele zajęć	CEL 1. Doświadczenie wybranych elementów polskiej kultury dworowej poprzez pracę z tekstem, obrazem i sytuacjami komunikacyjnymi inspirowanymi tradycją dworu. CEL 2. Poznanie i zrozumienie znaczenia wybranych symboli polskiej kultury związanych z kulturą dworową (dworek, Soplicowo) oraz ich funkcji w polskiej tradycji i języku. CEL 3. Poznanie wybranych idiomów i przysłów związanych z kulturą gościnności i tradycją dworową oraz wykorzystanie ich w prostych wypowiedziach ustnych. CEL 4. Doskonalenie umiejętności fonetycznych.	
Kryteria sukcesu, efekty uczenia się	W trakcie lub po zajęciach uczestnicy: KS 1. uczestniczą w inscenizowanych lub symulowanych działaniach inspirowanych kulturą dworową oraz potrafią wskazać ich podstawowe cechy (np. gościnność, hierarchia, obyczaj). KS 2. rozpoznają i nazywają wybrane symbole polskiej kultury związane z kulturą dworową oraz krótko wyjaśniają ich znaczenie kulturowe. KS 3. wyjaśniają znaczenie kilkunastu wybranych idiomów i przysłów oraz poprawnie stosują kilka z nich w wypowiedziach ustnych. KS 4. poprawnie artykułują wybrane elementy języka polskiego (akcent, intonację) w pracy z idiomami, przysłowiami itp.	Powiązanie z celami: C 1. z KS 1. C 2. z KS 2. C 3. z KS 3. C 4. z KS 4.

Działania nauczyciela / lektora	Oczekiwane efekty pracy uczących się
1. Rozmowa wstępna Poniżej cztery miejsca zamieszkania Polaków na przełomie wieków XIX/XX. Dobierz podpisy do tych obiektów: pałac, dwór (dworek), kamienica, chata (chałupa).	Dobierają podpisy.

Fot. Jerzy Kowalewski

(1)

(2)

(3)

Źródła:

(1) https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Branicki_Palace_in_Bia%C5%82ystok.jpg [dostęp: 16.12.2025]

(2) <https://pomyslynawyprowy.pl/skansen-w-sierpcu/> [dostęp: 16.12.2025]

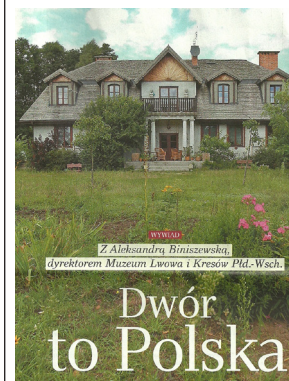
(3) <https://warszawa.naszemiasto.pl/xix-wieczna-kamienica-w-centrum-warszawy-na-liscie-zabytkow/ar/c1-7752143> [dostęp: 16.12.2025]

• Czy mieszkacie w jednym z takich budynków? Jeśli nie, to w jakim innym? • W jakim budynku chcielibyście mieszkać teraz i w przyszłości? • Jak myślicie, do kogo pasują te i – być może – inne budynki: który z nich pasuje do rodzin, singli, par bez dzieci, do ludzi starszych / młodszych, pracujących / studentów / emerytów, chorych / zdrowych? • Gdy Daria Zawiałow śpiewa (<i>Z Tobą na chacie</i>): ☒ Coś się kończy, nic nie czeka / Idę sama, leci już trzydziesty rok (...) Mieszkałam w telefonie, stojąc na balkonie / Mijał czas, tak mijał czas. Chcę już mieć dom i Ciebie na chacie (z Tobą na chacie) ... Źródło: https://www.tekstowo.pl/piosenka,daria_zawialow,z_toba_na_chacie.html [dostęp: 18.12.2025] To – Waszym zdaniem – jaką „chatę” ma na myśli? • Kiedy – Waszym zdaniem – jest czas na nowy dom, opuszczenie domu rodzinnego, przejście „na swoje”?	blok, dom jednorodzinny, nowa kamienica, dom szeregowy itp.	
2. Praca z publikacją <i>Między słowami</i> Z katalogu idiomów i przysłów publikacji <i>Między słowami</i> wybierzcie po jednym idiomie i jednym przysłowiu (str. 360-361), które – Waszym zdaniem – najbardziej pasują do podanych wyżej miejsc zamieszkania – dlaczego? Wyjaśnijcie ich znaczenie i uzasadnijcie wybór.	Skojarzenia mogą być dowolne – wszystkie dobre, o ile są uzasadnione dosłownie, logicznie, historycznie lub językowo. Poniżej propozycje z uzasadnieniem historycznym, o które możemy uzupełnić wskazania uczniów.	

Dwór (dworek)	Bić głową w mur (bo tyle problemów z zaborcami, patrz: <i>Nad Niemnem</i>). Cicho, jak makiem zasiał (bo wiejska cisza wieczoru...). Mieć serce na dłoni / czym chata bogata, tym rada (bo gościnność, otwartość...). Stanąć na wysokości zadania (bo to z dworów pochodzili przede wszystkim patrioci biorący udział np. w powstaniach narodowych). Stawać na głowie (żeby to wszystko ogarnąć). Czego się Jaś nie nauczy, tego Jan nie będzie umiał (bo dbałość o kształcenie dzieci „w mieście”, patrz: <i>Pan Tadeusz</i>). Nie ma tego złego, co by na dobre nie wyszło / raz na wozie, raz pod wozem (bo patrzenie z nadzieją mimo ciągłych trudności).
Pałac	Bujać w obłokach (bo magnaci to wąska grupa najbogatszych). Mieć dwie lewe ręce (bo takie były „pańskie” dzieci). Mieć muchy w nosie („panie” z pałaców obrażone na cały świat). Robić z igły widły (bo wydumane problemy „jaśnie państwa”). Wybierać się jak sójka za morze („pani” idzie na bal...). Każdy sobie rzepkę skrobie (bo aspołeczny charakter bogatej szlachty i magnaterii, patrz: <i>Potop</i>).
Chata (chałupa)	Biedny jak mysz kościelna (bo bieda na wsi, patrz: <i>Chłopi</i>). Mówić prosto z mostu / nie owijać w bawełnę / prawda w oczy kole (bo prostota życia). Rwać sobie włosy z głowy (bo ciągłe nieszczęścia). Bez pracy nie ma kołaczy / kto rano wstaje, temu pan Bóg daje (bo ciężka praca). Jak się człowiek spieszy, to się diabeł cieszy (ludowa mądrość).
Kamienica	Mieć głowę na karku (bo w kamienicach mieszkali np. kupcy, rzemieślnicy). Mieć węża w kieszeni (bo trudne życie, konieczność oszczędzania, patrz: <i>Moralność pani Dulskiej</i>). Złapać wiatr w żagle (np. w rodzącym się przemyśle, patrz: <i>Ziemia obiecana</i>).

3. Omówienie dworów i ich znaczenia symbolicznego w kulturze polskiej.

Dzisiaj zajmijmy się pierwszym z miejsc: dworkiem. Jak wyjaśnić tytuł tego artykułu, dlaczego „Dwór to Polska”? [W dworach przetrwała polska kultura (znajomość czytania i pisania (pamiętniki (!), utwory literackie)), przekazywane z pokolenia na pokolenie tradycje i zwyczaje, świadomość narodowa mimo zaborów, pamiątki materialne po „dziadkach” itd.), że to dworki emanowały tą kulturą na całe wsie, w których mieszkali większość mieszkańców Rzeczypospolitej a potem ziem polskich. A zatem – można tak przyjąć – że to, co dziś stanowi polską kulturę pochodzi przede wszystkim z dworów, choć oczywiście pod dużym wpływem kultury ludowej. Dworki były inspiracją dla artystów: wiele razy je malowano, później fotografowano, opisywano, a obecnie są inspiracją dla projektów nowych domów. W wielu z nich działają instytucje kultury, część wróciła do dawnych właścicieli, wiele służyło jako szkoły, biura, ale wiele też popadło w ruinę i dziś pozostała po nich tylko pamięć i fotografia, czasami ślady stawu, parku lub inne zabudowania obok dworku. My Polacy, kochamy dworki! Mamy nawet serię znaczków im poświęconą!]

„Uważam Rze” 2011, nr 58, s. 18-20. (2)

Źródło (2) : https://allegro.pl/kategoria/filatelisty-ka-polska-406?string=dworki&srsId=AfmBOorwtKoZTbdtqJ5O1MP-tG2AZIL-6TjD6Pcoib3p-JXC4W_lhNsaM [dostęp: 18.12.2025]

Jacek Malczewski, *Pusty dwór*

Źródło: <https://sztuka.agraart.pl/licytacja/46/2287>

[dostęp: 18.12.2025]

Źródło: <https://www.archon.pl/projekty-domow/projekt-dom-pod-osika-m471766e658605> [dostęp: 18.12.2025]

4. Opracowanie cech architektonicznych typowego dworku.

Zobaczmy teraz dworki: z trzech filmów (ekranizacji *Pana Tadeusza*, *Nad Niemnem* oraz *Nocy i dni*), dworek w Mereczowszczyźnie (na Polesiu, obecnie Białoruś, w dworku tym urodził się Tadeusz Kościuszko, a sam dworek był uważany za wzór szlacheckiego dworku) oraz dworki malowane / rysowane „piórkiem i węglem” przez polskiego artystę, profesora Wiktora Zina.

Jakie cechy wspólne mają wszystkie dworki oraz ich otoczenie (też zwane dworem!).

Chcemy uzyskać: ganek, kolumny, jedna kondygnacja, wysoki dach, inne elementy (np. okna) mile widziane. Można uzupełnić o dach łamany polski. Otoczenie: park, droga dojazdowa... Uzupełnić: staw, sad, gazon, brama, aleja do bramy...

(1) Dworek z filmu *Pan Tadeusz* (scenografia).

(2) Dworek z filmu *Noce i dni* (scenografia).

(3) Dworek z filmu *Nad Niemnem* (w Turowej Woli).

Źródła:

- (1) http://www.soplicowo.eu/asp/pl_start.asp?typ=1&submenu=43&menu=43&strona=1 [dostęp: 18.12.2025]
- (2) <https://seroczynnafilmowo.wordpress.com/2016/06/02/filmowy-dworek/> [dostęp: 18.12.2025]
- (3) <https://opencaching.pl/viewcache.php?wp=OP4ECA&lang=nl> [dostęp: 18.12.2025]

Źródło: <https://kresy.pl/kresopedia/mereczowszczyzna-2/> [dostęp: 18.12.2025]

Źródło: <https://artinhouse.pl/pl/aukcja/obrazy/wiktor-zin/dworek-polski/14813/178> [dostęp: 18.12.2025]

Źródło: <https://allegro.pl/kategoria/sztuka-rysunek-26959?string=wiktor%20zin%20-%20dworek> [dostęp: 18.12.2025]

To teraz spróbujmy sami (!) narysować taki dwór na podstawie opisu dworu w Soplicowie z <i>Pana Tadeusza</i> (fragment ks. I).	Próby rysunku, prezentacje, jeśli się nie uda, rysujemy wspólnie. Warto narysować nie tylko sam budynek dworku, ale też otoczenie, bramę „na wciąż otwartą”, przed bramą gazon, a za bramą aleję.
<i>A wszystko przepasane, jakby wstęgą, miedzą Zieloną, na niej z rzadka ciche grusze siedzą. Śród takich pól przed laty, nad brzegiem ruczaju, Na pagórku niewielkim, we brzozowym gaju, Stał dwór szlachecki, z drzewa, lecz podmurowany; Świeciły się z daleka pobielane ściany, Tym bielsze, że odbite od ciemnej zieleni Topoli, co go bronią od wiatrów jesieni. Dom mieszkalny niewielki, lecz zewsząd chędogi, I stodołę miał wielką, i przy niej trzy stogi Użątku, co pod strzechą zmieścić się nie może; Widać, że okolica obfita we zboże, A wszystko przepasane, jakby wstęgą, miedzą Zieloną, na niej z rzadka ciche grusze siedzą.</i>	<i>Śród takich pól przed laty, nad brzegiem ruczaju, Na pagórku niewielkim, we brzozowym gaju, Stał dwór szlachecki, z drzewa, lecz podmurowany; Świeciły się z daleka pobielane ściany, Tym bielsze, że odbite od ciemnej zieleni Topoli, co go bronią od wiatrów jesieni. Dom mieszkalny niewielki, lecz zewsząd chędogi, I stodołę miał wielką, i przy niej trzy stogi Użątku, co pod strzechą zmieścić się nie może; Widać, że okolica obfita we zboże, I widać z liczby kopic, co wzdłuż i wszerz smugów Świecą gęsto jak gwiazdy, widać z liczby pługów</i> <i>I widać z liczby kopic, co wzdłuż i wszerz smugów Świecą gęsto jak gwiazdy, widać z liczby pługów Orzących wcześniej tany ogromne ugoru, Czarnoziemne, zapewne należne do dworu, Uprawne dobrze na kształt ogrodowych grządek: Że w tym domu dostatek mieszka i porządek. Brama na wciąż otwarta przechodniom ogłasza, Że gościnna i wszystkich w gościnę zaprasza.</i> Źródło: https://literat.ug.edu.pl/panfull/0001.htm [dostęp: 18.12.2025]

5. Śpiew *Prząśniczki*

To w nagrodę za piękne rysunki 😊 zaśpiewajmy sobie jedną z „dworkowych” piosenek, zapisanych w śpiewniku domowym przez Stanisława Moniuszkę, *Prząśniczkę*. Kto to jest prząśniczka? Gdzie jest Królewiec? Czy dziewczyny naprawdę takie są???

U prząśniczki siedzą jak anioł dziewczeczki,
Przędą sobie przędą jedwabne niteczki.
„Kręć się kręć wrzeczono, wić się tobie wić!
Ta pamięta lepiej czyjej dłuższa nić.”

Poszedł do Królewca młodzieniec z wiciną,
Łzami się zalewał, żegnając z dziewczyną.
Kręć...

Gładko idzie przędza wesołej dziewczynie,
Pamiętała trzy dni o wiernym chłopczynie.
Kręć...

Inny się młodzieniec podsuwa z ubocza,
I innemu rada dziewczyna ochocza.
Kręć się kręć, wrzeczono, przysła wątła nić...
Wstydem dziewczę płonie, wstydz się dziewczę wstydz!!!

Źródło: <https://x.com/ziemhistorie/status/1997259729081348124> [dostęp: 18.12.2025]

6. Ciąg dalszy pracy z idiomami i przysłowiami z publikacji *Między słowami*.

Wracamy do naszych przysłów i idiomów. W dworach też były różne codzienne sytuacje i problemy. Spróbujcie wymyślić takie sytuacje i problemy, na które „mądry” gospodarz odpowie wybranymi przez Was idiomem lub przysłowiem.

Różne sytuacje, niekoniecznie związane z epoką, np. ktoś przychodzi bez zapowiedzi (co było oczywiste w tamtych czasach):

Gospodarz: Oooo, wuj Leon, zapraszamy, czym chata bogata, tym rada!
lub:

Syn gospodarza: Tato, nie chcę się uczyć!

Gospodarz: Ucz się synu, czego się Jaś nie nauczy, tego Jan nie będzie umiał...

Prezentacje.

A teraz jeszcze inne sytuacje, do których – być może – uda się Wam dopasować idiomy lub przysłowia.

Sytuacje	Słowa
1. Gospodarz wchodzi do kuchni, gdzie 6 (!) pań gotuje obiad, którego nie ma... 2. Ekonom informuje, że na ostatniej transakcji stracili... 3. Przy pożegnaniu gość obiecuje, że wkrótce znów przyjedzie. 4. Przychodzi kupiec i chce sprzedać kawałek pola, którego gospodarz nigdy nie widział.	Gospodarz: Nie chcą mi dać tej pożyczki. Żona: Nie ... , nie warto. Żona: Może by nasza Zosia wyszła za sąsiada? Mąż: Ależ kochanie, on jest Mąż: Ten jego dworek to strasznie zaniedbany jest, ruina... Żona: Dziwisz się? ... ! Syn: Nie będę się dalej uczył! Ojciec: ... Syn: Chciałem się przyznać i przeprosić. Ojciec: No widzisz, Syn: Tato, jeszcze chwilkę! Środek nocy! Ojciec: Wstawaj, polowanie czeka! Mąż: No nie wiem, Andrzej obiecał mi dwa razy tyle za ten kawałek lasu... Żona: Sprzedaj. Żona: Ta je córeczka taka sama jak mamuśka! Mąż: Dziwisz się? Żona: Żeby tylko pożaru nie było... Mąż: ... ! Żona: A co ty ich tak pilnujesz? Przecież niczego nie ukradną! Mąż: Mama: No nie, kto zjadł wszystkie ciastka??? Córka: Nie ja! Tata: Żona: Znowu rzuciłeś buty w sieni! Mąż: Oj tam,

Co jeszcze można zrobić na zajęciach?

- Obejrzeć początek filmu *Pan Tadeusz* (reż. Andrzej Wajda), przeczytać fragment ks. I opisujący to wydarzenie, opowiedzieć jak Pan Tadeusz wraca do domu (np. też z punktu widzenia Pana Tadeusza, dodać emocje). A następnie jak wygląda współczesny powrót Tadeusza do domu ze szkoły.
- Zaprojektować współczesny dom wzorowany na dworku: jakie pomieszczenia, ile, jak ustawiony, czy „na pagórku niewielkim”?
- Zainscenizować dworkowe śniadanko z uprzejmościami: służenia kobietom, prośby o coś i spełniania tej prośby, propozycji i zgody / odmowy, pytań grzecznościowych, propozycji przy stole, komplementów dotyczących potraw.
- Zobaczyć, jak dworki rysuje Wiktor Zin, np.: <https://www.youtube.com/watch?v=Aa1XhWus48w> [dostęp: 18.12.2025]